

Г.Б. КОЗГАМБАЕВА

**ӘЛЕМ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ
ҚҰРЫЛТАЙЛАРЫ
ЖӘНЕ ДИАСПОРОЛОГИЯ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Гульнар Козгамбаева

ӘЛЕМ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ
ҚҰРЫЛТАЙЛАРЫ ЖӘНЕ
ДИАСПОРОЛОГИЯ
МӘСЕЛЕЛЕРІ

Монография

Алматы
“Қазақ университеті”
2022

ӘОЖ 323.1 (574)
КБЖ 66.3 (5 Каз) 6
Қ 57

*Баспаға Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
Ғылыми кеңесі (№ 4 хаттама, 24.11.2021) және
Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған
(№1 хаттама 09.10.2021)*

Пікір жазғандар:

ҚР ҰҒА академик, тарих ғылымдарының докторы, профессор

Б. Б. Кәрібаев

Тарих ғылымдарының докторы, профессор ***Л. Т. Қожакеева***

Тарих ғылымдарының докторы, профессор ***С. О. Смағұлова***

Козгамбаева Г. Б.

Қ 57 Әлем қазақтарының құрылтайлары және диаспорология мәселелері:
монография / Г.Б. Козгамбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2022. –
195 бет.

ISBN 978-601-04-5967-0

Ұсынылып отырған еңбекте қазақ диаспорасының зерттелу тарих
намасы, қалып тасу тарихы, дүниежүзіндегі бүкіл қандас тары мыздың
басын қосып шақырылған әлем қазақтарының бес құрылтайы және шетел
де өткен кіші құрылтайлар қамтылған. Әлем қазақтарының
құрылтайларында қазақ диаспора сына байланысты шешімін тапқан
мәселелер көрсетілген.

Еңбек гуманитарлық ғылымдар саласы мамандарына, жоғары оқу
орын-дарының оқытушылары, докторанттар, магистранттар, студент терге,
сонымен қатар көпшілік оқырман қауымға арналған.

**ӘОЖ 323.1 (574)
КБЖ 66.3 (5 Каз) 6**

КІРІСПЕ

Еуразия құрлығында орналасқан Қазақстанда қазақ деген этникалық қауымдастықтың құрылып, ел болып, халық болып қалыптасқанына да көптеген ғасырлар өтті.

1989 жылғы Бүкілодақтық халық санағының мәліметі бойынша 16,5 млн қазақстандық азаматтардың 6,5 млн-ын (39,7%) оның байырғы тұрғындары – қазақтар құраса, 4,5 млн қазақ (40,9%) өздерінің атамекенінен тыс жерде өмір сүрген. Іс жүзінде олар бұрынғы КСРО-ның құрамындағы 14 мемлекеттің азаматтары және босқын немесе қоныс аударушы ретінде алыс-жақын 25 мемлекетке тарап кеткен¹.

Қазақ ұлтының үштен бір бөлігі алыс-жақын шетелдерде өмір сүреді. Оның басты себептері:

а) Патшалық Ресей империясының қазақтардың құнарлы және шөбі шүйгін жайылымдық жерлерді олардың иелігінен айырып, күшпен тартып алу, XIX ғасырдың екінші жартысы және XX ғасырдың басында болған ұлт-азаттық көтерілістерді аяусыз жазалау арқылы басу, Ресей империясының жүргізген отаршылдық саясатының салдары;

ә) 1917 жылғы большевиктік төңкерістен кейін Кеңестік биліктің орнауы, 1918-1920 жылдардағы азамат соғысы, сонымен қатар Кеңестік биліктің жүргізген әділетсіз реформалары: бай және орташа деңгейдегі шаруашылықты жою, сауда-саттықты жүргізудің ақылға қонымсыз жоспарлары, күштеп ұжымдастыру, мал-мүлікті тәркілеу және 1929-1932 жылдардағы аштық зардабы, 1932-1937 жылдарда орын алған саяси қуғын-сүргіннен жан сауғалап, жат жерге үдере көшуге тура келді.

Қазақ халқының бір бөлігі тарихи Отанынан еріксіз айырылуға мәжбүр болды және жат елді мекендеп, өзінің тарихи отанынан жырақ кетіп, жаңа мекенде өмір сүріп, сол елге бейімделуге тура келді. Олар туған туысқандары мен алыс-жақын

¹ Итоги Всесоюзной переписи населения 1989 года. Национальный состав населения Казахской ССР, областей и г. Алма-Аты. – Алма-Ата: РИИЦ, 1991. – С. 5; Казахстанская правда. 2021. – 19 ноября.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе	3
1. ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫ	
1.1 Отандық және шетелдік зерттеулердегі қазақ диаспорасы.....	13
1.2 Қазақ диаспорасының қалыптасу тарихы	29
2. ҚАЗАҚ ЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК БЕЛЕСТЕРІНДЕ	
2.1 Қазақ елі және шетелдегі қазақтар	49
2.2 Тәуелсіздік белестері және дүниежүзі қазақтарының қауымдастығы	88
3. ДҮНИЕЖҮЗІ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ҚҰРЫЛТАЙЛАРЫ	
3.1 Дүниежүзі қазақтарының бастапқы құрылтайлары	107
3.2 Елордада өткен құрылтайлар (III-V)	125
3.3. Алыс және жақын шетелде шақырылған кіші құрылтайлар	140
Қорытынды	159
Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер	165
Автордың ел арасынан жинаған мәліметтері	187
Қысқартылған сөздер	188
Қосымша:	189

Ғылыми басылым

ГУЛЬНАР КОЗГАМБАЕВА
ӘЛЕМ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ
ҚҰРЫЛТАЙЛАРЫ ЖӘНЕ
ДИАСПОРОЛОГИЯ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Монография

ИБ 15237

Басуға 18.04.22 жылы қол қойылды. Пішімі 60×84 ¹/₁₆.

Көлемі 12,25 б.т. Тапсырыс № 13543.

Таралымы 500 дана.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.